

УДК 81'42:81'271

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/97-3-39>

Альона ТАРАНЕНКО,
orcid.org/0000-0002-5357-4759
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-гуманітарної освіти
Комунального закладу вищої освіти «Дніпровська академія неперервної освіти»
Дніпропетровської обласної ради
(Дніпро, Україна) taranenko.dano@gmail.com

Ірина ІЛЬЧЕНКО,
orcid.org/0000-0003-0454-1106
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Запорізького національного університету
(Запоріжжя, Україна) irynailchenko2017@gmail.com

Світлана ВЯТЧАНІНА,
orcid.org/0009-0000-9857-2530
старший викладач кафедри української та іноземних мов
Національного університету фізичного виховання і спорту України
(Київ, Україна) lusanka25@gmail.com

УСНЕ ПРОФЕСІЙНЕ СПІЛКУВАННЯ ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ПОВЕДІНКИ

У статті аналізується усне професійне спілкування як основна форма комунікативної поведінки педагогів, викладачів і управлінців. Усне професійне мовлення розглядається як процес, який виконує кілька функцій: передає інформацію, організовує спільну роботу, узгоджує дії та допомагає вирішувати конфлікти в професійному середовищі. Автор зосереджується на будові та складниках професійного мовлення, зокрема на мовній, мовленнєвій і комунікативній компетенції, формуванні культури усного висловлення, вмінні викладати думки логічно й послідовно, застосовувати відповідну інтонацію та контролювати невербальні сигнали.

Огляд сучасних наукових джерел засвідчує: ефективність усного професійного спілкування залежить від правильного застосування мовних норм, уміння логічно викладати думки, проявляти емпатію й управляти процесом комунікації. Практичне опитування педагогів, викладачів і управлінців показало: найчастіше вони застосовують інформаційний тип усного спілкування, тоді як координаційний і переконувальний типи потребують удосконалення. Найсформованішими навичками виявилися чітке мовлення й активне слухання. Основні труднощі виникають через непорозуміння, емоційне напруження та конфлікти в процесі професійної взаємодії.

Результати дослідження підтверджують: систематичне формування усної комунікативної компетентності, розвиток професійного мовлення, уміння вести діалог, готувати монологічні виступи, адекватно сприймати інформацію та контролювати невербальні прояви є необхідними умовами підвищення ефективності професійної діяльності. Висновки дослідження придатні для оновлення навчальних програм із ділової української мови та для удосконалення методики підготовки фахівців у професійних освітніх закладах.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення практичних методик розвитку усного професійного мовлення, спрямованих на вдосконалення навичок аргументації, переконання та управління комунікативними ситуаціями. Упровадження таких підходів у систему професійної підготовки сприятиме підвищенню культури професійного спілкування та ефективності взаємодії в освітньому й управлінському середовищі.

Ключові слова: українська мова, професійне мовлення, філологія, педагоги, викладачі, управлінці.

Alona TARANENKO,

orcid.org/0000-0002-5357-4759

*Candidate of Philological Sciences, Associate, Professor;
Associate Professor at the Department of Social and Humanitarian Education
Communal institution of higher education «Dnipro Academy of Continuing Education»
of Dnipropetrovsk regional council»
(Dnipro, Ukraine) taranenko.dano@gmail.com*

Iryna ILCHENKO,

orcid.org/0000-0003-0454-1106

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Department of the Ukrainian Language
Zaporizhzhia National University
(Zaporizhzhia, Ukraine) irynailchenko2017@gmail.com*

Svitlana VIATCHANINA,

orcid.org/0009-0000-9857-2530

*Senior Lecturer at the Ukrainian and foreign languages Department
National University of Ukraine on Physical Education and Sport
(Kyiv, Ukraine) lusanka25@gmail.com*

PROFESSIONAL VERBAL COMMUNICATION AS A FORM OF COMMUNICATIVE BEHAVIOR REALIZATION

The article examines professional verbal communication as a key form of realizing communicative behavior among educators, teachers, and managers. Professional verbal speech is considered a multifunctional process that ensures the transmission of information, organization of teamwork, coordination of activities, and conflict resolution in a professional environment. Particular attention is paid to the structure and components of professional speech, including linguistic, speech, and communicative competence, the formation of a culture of public speaking, the ability to present ideas logically and coherently, use appropriate intonation, and control nonverbal signals.

A review of current scientific literature shows that effective professional conversation relies on four elements: solid command of language rules, the capacity to support one's view with reasons, the display of empathy and the skill to steer the exchange. A survey carried out among school plus university teachers plus managers revealed that sharing facts dominates their spoken contact, whereas joint planning and convincing speech still need work. Participants scored highest on clear wording but also attentive hearing – they scored lowest on coping with mixed messages, stress and disputes at work.

The study underlines that steady training in workplace speaking skills as well as in concrete techniques – holding a dialogue, giving a solo talk, taking in data without distortion and monitoring body signals – forms a necessary base for better job performance. The data serve to revise syllabuses for Business Ukrainian or to reshape instruction in specialist colleges.

A promising direction for further research is the development of practical methods for the development of oral professional speech aimed at improving the skills of argumentation, persuasion, and management of communicative situations. The introduction of such approaches into the professional training system will contribute to the improvement of the culture of professional communication and the effectiveness of interaction in the educational and management environment.

Key words: *Ukrainian language, professional speech, philology, educators, lecturers, managers.*

Постановка проблеми. Усне професійне спілкування є однією з основних форм реалізації комунікативної поведінки в професійному середовищі. Воно охоплює передачу інформації, обговорення завдань, прийняття рішень та організацію спільної діяльності, що особливо актуально для педагогів, викладачів і управлінців. В умовах сучасної освіти та управління важливими стають не лише змістовна сторона повідомлення, але й правильне дотримання норм ділового мовлення, логічна структура усного виступу, адекватна інтонація та контроль невербальних сигналів.

У науковій філології питання усного професійного мовлення привертає увагу як складова формування комунікативної компетентності фахівця. Водночас у практичній діяльності педагогів часто виникають проблеми, пов'язані з непорозуміннями, невпевненістю, недостатнім розвитком комунікативних навичок, що ускладнює ефективну взаємодію в колективах і знижує продуктивність професійної діяльності.

Таким чином, усне професійне спілкування потребує системного вивчення як форма реалізації комунікативної поведінки. Аналіз його типів,

особливостей використання, рівня володіння комунікативними навичками та труднощів дозволяє підвищити ефективність ділового мовлення, оптимізувати взаємодію у професійних колективах та сприяти розвитку професійної компетентності педагогів.

Аналіз досліджень. Сучасні дослідження підтверджують, що усне професійне спілкування є невід'ємною частиною професійної діяльності педагогів, викладачів та управлінців. Ефективність комунікації залежить від рівня володіння мовними нормами, культури мовлення, логіки висловлювань та здатності адаптувати мовлення до конкретних професійних ситуацій. З огляду на це, актуальною залишається потреба у системному формуванні усної комунікативної компетентності в навчальному процесі та професійній підготовці фахівців (Кузьменко, 2021); (Караман, 2019); (Шарманова, 2014); (Коваль, 2024). Аналіз наукових праць дає змогу виокремити кілька ключових напрямів дослідження цієї проблематики.

Передусім значна увага приділяється культурі мовлення як базовій складовій професійної майстерності педагога. У дослідженні А. М. Габовди та М. В. Луци культура мовлення розглядається як інтегральна характеристика професійної діяльності, що охоплює мовну правильність, комунікативну доцільність, етичність і виразність мовлення. Автори наголошують, що саме усне мовлення виступає основним інструментом педагогічного впливу, забезпечуючи реалізацію професійної комунікативної поведінки через пояснення, переконання, організацію взаємодії та регулювання міжособистісних відносин у навчальному процесі (Габовда, 2016).

Близькою за змістом є позиція І. Р. Гулій, яка розглядає культуру професійного мовлення педагога в міждисциплінарному контексті. Дослідниця підкреслює, що усне професійне спілкування формується на перетині лінгвістичних, психологічних і педагогічних чинників. Воно виконує не лише інформаційну, а й соціально-регулятивну, мотиваційну та виховну функції. Важливою умовою ефективності такого спілкування, на думку авторки, є сформованість комунікативної компетентності, що включає мовленнєві навички, уміння враховувати ситуацію спілкування та здатність до емпатійної взаємодії (Гулій, 2019). Окремий напрям досліджень пов'язаний із формуванням навичок усного науково-навчального мовлення. В. Пруняк наголошує, що опанування таких навичок є передумовою становлення професійної й творчої особистості педагога. Авторка розглядає усне професійне спілкування як форму

реалізації інтелектуально-комунікативної діяльності, що забезпечує передачу знань, аргументацію позиції, участь у науковому діалозі та формування критичного мислення. Особливу увагу приділено ролі мовленнєвої практики, інтерактивних методів навчання та розвитку рефлексивних умінь (Пруняк, 2022).

Сучасні дослідження також акцентують увагу на специфіці професійного педагогічного мовлення викладачів закладів вищої освіти. О. П. Грищенко та О. П. Максименко визначають його як складну комунікативну систему, що поєднує науковий, педагогічний і міжособистісний дискурси. Автори підкреслюють, що ефективність усного професійного спілкування залежить від володіння стратегічними та тактичними мовленнєвими засобами, уміння керувати увагою аудиторії, підтримувати зворотний зв'язок і створювати сприятливий комунікативний клімат (Грищенко, 2024).

Важливим аспектом проблеми є формування професійного мовленнєвого середовища. У праці Т. В. Хоми та Д. Бути воно розглядається як педагогічна умова розвитку культури усного мовлення майбутніх фахівців. Дослідники зазначають, що систематичне включення студентів у комунікативну практику, моделювання професійних ситуацій і створення мовленнєво-активного освітнього простору сприяють становленню ефективної комунікативної поведінки (Хома, 2023).

Отже, аналіз літератури свідчить, що усне професійне спілкування розглядається науковцями як ключова форма реалізації комунікативної поведінки, яка забезпечує професійну взаємодію, передачу знань, регулювання соціальних відносин і формування особистісних якостей фахівця. Спільною для дослідників є думка про те, що ефективність такого спілкування визначається рівнем культури мовлення, комунікативної компетентності та наявністю сприятливого мовленнєвого середовища. Аналіз педагогічної літератури дозволяє розглядати професійне мовлення як цілісну систему, що включає знання норм літературної мови і фахової термінології. Важливими складовими є здатність розуміти усні та письмові тексти за спеціальністю, тобто належно сприймати їхній зміст, а також вільно створювати власні тексти (Грищенко, 2024). До цього належать уміння передавати одну й ту саму думку різними (в ідеалі усіма доступними мовними засобами) способами, адекватно реагуючи на реальні ситуації через мовленнєві дії, такі як речення, фрази чи тексти. Також важливим є вміння відрізняти висловлювання, які відповідають обставинам спілкування, від тих, що є неправильними чи неадекватними.

Здатність зрозуміти і вчасно підібрати потрібні слова для відповідної ситуації відіграє ключову роль у цьому процесі.

Метою статті є комплексне дослідження усного професійного спілкування як форми реалізації комунікативної поведінки педагогів, викладачів та управлінців, визначення його типів, особливостей використання в професійній діяльності, а також аналіз комунікативних навичок і труднощів, що впливають на ефективність ділового мовлення.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, необхідно з'ясувати дефініції понять «усне професійне спілкування».

У сучасній українській науці усне професійне спілкування розглядається як ключова складова комунікативної поведінки фахівців різних професій, в т.ч. і педагогів. Усне професійне мовлення є інструментом реалізації комунікативної компетентності в професійному середовищі.

Усне професійне спілкування, як відзначає Н. М. Шарманова у своєму навчальному посібнику, є багатофункціональним процесом, який потребує від фахівця високого рівня мовної культури, вміння адаптувати мовлення до конкретної професійної ситуації та враховувати індивідуальні особливості співрозмовника (Шарманова, 2014). Авторка наголошує на важливості системного формування усних комунікативних навичок ще на етапі підготовки студентів і майбутніх педагогів.

В. М. Коваль, Г. П. Соцька та Л. Шуппе досліджують комунікативну компетентність як комплекс знань, умінь і навичок, необхідних для успішного професійного спілкування. Вони виділяють такі складові комунікативної компетентності, як здатність будувати професійні діалоги, проводити ділові обговорення та застосовувати мовні стратегії для ефективної взаємодії в колективі (Коваль, 2024).

В. В. Кузьменко підкреслює, що ефективна усна комунікація передбачає чіткість, логічність та відповідність нормам ділового мовлення (Кузьменко, 2021). Це особливо актуально для педагогів, які щоденно використовують усне слово для організації освітнього процесу та управлінської діяльності.

Наразі накопичено значний теоретичний та експериментальний матеріал стосовно формування професійного мовлення. Дослідники пропонують різні підходи до вирішення цієї проблеми, застосовуючи системи різноманітних завдань, педагогічні технології та розробляючи лінгводидактичні напрями, спрямовані на розвиток мовленнєвої культури студентів закладів вищої освіти (Грищенко, 2024). Однак у багатьох роботах відсутній

грунтовний аналіз компонентів, показників, критеріїв та рівнів розвитку професійного мовлення. На нашу думку, перед тим як розпочинати формування певних умінь і навичок, зокрема професійного мовлення, необхідно спершу визначити і детально проаналізувати його структуру та основні характеристики. Важливо також оцінити рівень володіння студентами мовними знаннями та мовленнєвими навичками, а також уточнити аспекти, які потребують подальшого вдосконалення.

Н. Тоцька визначає професійне мовлення як спосіб спілкування, притаманний певній професійній групі людей, де лексика базується на професійних термінах і поняттях (Тоцька, 2001: 16). У свою чергу, Н. Костриця описує це поняття як процес обміну думками в межах конкретної галузі знань, незалежно від форми його реалізації. Вона зазначає, що професійне мовлення є функціональною формою мови в її різних матеріальних і ситуативних проявах, яка проявляється як у письмовому, так і в усному форматі, у вигляді монологу, діалогу чи полілогу (Костриця, 2002: 29).

Розглядаючи питання професійного мовлення педагога, Л. Лучкіна трактує культуру професійного мовлення педагога як рівень володіння нормами літературної мови, а також вміння застосовувати її багатство та виражальні засоби у професійно-педагогічному спілкуванні. Це спілкування здійснюється відповідно до мети та завдань, що впливають із сучасних освітньо-виховних ідеалів. Таким чином, формування культури професійного мовлення повинно стати однією з ключових складових професійної підготовки педагогів (Лучкіна, 2000: 23). Комплекс знань і навичок складає основу професійного мовлення, тому це поняття передбачає володіння такими компетенціями:

- мовною компетенцією, що означає знання норм літературної мови;
- мовленнєвою компетенцією, включаючи механізми сприйняття та продукування мовлення;
- комунікативною компетенцією, яка визначається вмінням обирати та реалізовувати адекватні моделі мовленнєвої поведінки залежно від ситуації спілкування та орієнтування в її умовах.

Це також охоплює здатність оцінювати ситуацію з урахуванням теми, завдань і комунікативних потреб учасників розмови. Комунікативна компетенція є ключовою в усвідомленні кінцевої мети навчально-пізнавальної діяльності, включаючи узгодженість зі знанням особливостей функціонування мовної системи. Вона є центральним елементом у процесі розвитку професійного мовлення.

На основі існуючих концепцій ми сформулювали власне розуміння професійного мовлення педагогів. Це оволодіння нормами літературної мови, спеціалізованою термінологією та стандартизованими мовленнєвими структурами освітньої сфери. Важливими складовими є здатність використовувати лексичні й граматичні інструменти відповідно до мети та контексту спілкування. Найвищим проявом професійного мовлення та його ідеалом є культура професійного мовлення. Доцільність професійного мовлення як обов'язкової компоненти готовності спеціаліста є беззаперечною, адже від його рівня великою мірою залежить ефективність роботи. Проте у навчальних закладах вищої освіти часто приділяється недостатньо уваги підготовці студентів до професійного мовлення. Цей факт зафіксовано у наукових дослідженнях, які обґрунтовують необхідність розвитку цього аспекту серед студентів (Костриця, 2002); (Момот, 2002); (Тоцька, 2001); (Хома, 2023).

Недостатній рівень оволодіння професійним мовленням спричиняє труднощі не лише під час засвоєння спеціалізованих дисциплін, а й у щоденній професійній діяльності, що негативно впливає на продуктивність і ефективність роботи. Високий рівень володіння фаховим мовленням безпосередньо корелює з кваліфікацією спеціаліста: чим кращі мовленнєві навички, тим вищий рівень його професійної майстерності. Формування професійного мовлення включає створення комплексної системи інтегрованих знань та вмінь. Зокрема, важливим є розвиток мовної спеціалізації та тісний взаємозв'язок курсу професійної мови з профільними дисциплінами. Це можливо завдяки координації навчання фахових предметів і української мови, де врахування міжпредметних зв'язків забезпечує синхронне та взаємозалежне навчання мови й спеціальності. Інтеграція знань, підкріплена професійною мотивацією, сприяє розвитку нових підходів у підготовці фахівців, де професійне мовлення виконує вирішальну роль.

Дослідження психолінгвістики доводять, що для ефективного спілкування особистість має володіти низкою специфічних умінь. Зокрема, слід швидко орієнтуватися в умовах комунікації, чітко планувати мовлення та обирати відповідні засоби для передачі змісту. Як слушно зауважує О. Бабенко, мовленнєва діяльність завжди носить творчий характер, адже одну й ту саму думку різні люди можуть висловлювати по-різному (Бабенко 2004: 56). Особливість мовленнєвого умінь полягає в усвідомленому виборі мовних засобів залежно від унікальності ситуації спілкування,

яка потребує врахування змінних мотивів, цілей та інших екстралінгвістичних чинників. Саме тому особистість із високим рівнем мовної культури не просто володіє навичками – автоматизованими діями, а й демонструє глибокі мовленнєві вміння, що передбачають цільову діяльність із дотриманням вимог комунікативного контексту.

У цьому контексті дослідник пропонує перелік мовленнєвих умінь особистості, які є необхідними для досягнення ефективного спілкування:

- грамотно та чітко формулювати власні думки;
- досягати бажаних комунікативних цілей;
- виконувати ключові мовленнєві функції (підтверджувати, спростовувати, висловлювати сумніви, схвалювати, погоджуватися, пропонувати, запитувати, запрошувати);
- говорити виразно, правильно обираючи тон розмови, інтонацію, логічний наголос та синтаксичну структуру;
- будувати висловлювання змістовно й цілісно, забезпечуючи його смислову єдність;
- висловлювати думки логічно і зв'язно;
- забезпечувати продуктивність мовлення, наповнюючи його змістом;
- говорити самостійно, зокрема вміти вибудувати стратегію виступу;
- створювати власний план для ведення мовлення;
- висловлюватися без залежності від письмового тексту, спираючись на самостійний аналіз теми;
- говорити експромтом, не потребуючи тривалої підготовки;
- формулювати оцінку почутого чи прочитаного через мовленнєве висловлювання;
- передавати у спілкуванні свої враження або результати спостережень (Бабенко 2004: 56).

Такий перелік мовленнєвих умінь надає загальне розуміння операційних складових мовної культури особистості. Однак лише наявність комунікативних умінь не повністю визначає рівень володіння мовою.

Існують ще інші особистісні фактори, які значною мірою забезпечують цей рівень. На думку В. Момота, високий рівень культури професійного мовлення досягається завдяки комплексу умінь, серед яких ключову роль відіграють такі:

1. Організаторські вміння – здатність організувати процес спілкування з урахуванням ситуації, мотивів, цілей, розуміння партнера та встановлення контакту. Це також передбачає вміння викликати і підтримувати інтерес до бесіди через послідовне вирішення визначених завдань.

2. Інформативні вміння – здатність викладати інформацію у формі монологу або діалогу, узгоджуючи її зміст із можливостями сприйняття адресата (через відповідний словниковий запас, синтаксис та інтонації).

3. Перцептивні вміння – уміння впливати на партнерів через слова та дії, переконувати їх і мотивувати прийняти вашу точку зору.

4. Контрольно-стимулюючі вміння – здатність оцінювати дії співрозмовника на кожному етапі діалогу таким чином, щоб сприяти подальшій взаємодії, а також уміння оцінювати власну мовленнєву діяльність та аналізувати її.

Як зазначає дослідник, ці вміння нерозривно взаємодіють у процесі комунікації та підсилюють здатність фахівця до ефективного ділового спілкування (Момот 2002: 51).

До ключових навичок, які лежать в основі мовленнєвої компетенції, Н. Тоцька відносить:

- здатність вести діалог, дотримуючись правил мовного етикету у різних життєвих ситуаціях, таких як спілкування у дружньому колі, на зборах, виробничих засіданнях, ділових зустрічах або під час телефонних розмов;

- уміння формулювати монологічні висловлювання в усній формі: як під час виступів із повідомленнями чи доповідями на засіданні, так і у приватному спілкуванні, коли потрібно поділитися пережитим, почутим чи побаченим, висловити свою думку щодо обговорюваного питання або надати пояснення;

- здатність адекватно сприймати почуте у формі діалогу чи монологу. Це передбачає уміння зосереджуватися на змісті висловленого (визначенні теми, основних і другорядних фактів, логіки викладу) та використовувати техніки фіксації почутого (наприклад, запис ключових слів, плану, статистичних даних), залежно від поставленої мети (наприклад, участь у дискусії, передача інформації іншим чи її застосування у власній діяльності);

- здатність створювати письмові тексти різних стилів, типів та жанрів;

- навички використання різних способів читання.

Аналізуючи професійне мовлення педагога загальноосвітніх дисциплін, Л. Лучкіна виокремлює такі складові розвитку культури мовлення педагога: мовна, мовленнєва та професійна компетенції, мовна свідомість і мовні здібності. Науковець трактує культуру професійного мовлення педагога як сукупність специфічних ознак, які відображають рівень майстерності педагога у взаємодії з учнями, колегами та батьками. Для досяг-

нення цього рівня слід пройти три етапи опанування культури мови:

- перший (елементарний) етап передбачає засвоєння основних теоретичних знань щодо мовних норм із метою вдосконалення орфоепічних, орфографічних і граматичних умінь;

- другий етап (етап мовної варіативності) полягає в умінні варіювати висловлювання відповідно до стилю мовлення та ситуації спілкування. Важливо правильно добирати мовні засоби, щоб вони максимально точно й доречно виражали думку з огляду на стилістичні вимоги;

- третій (етап мовно-мовленнєвої майстерності) є найвищим рівнем. На цьому щаблі педагог демонструє бездоганне володіння всіма засобами літературної мови, має тонке чуття мови, вміння висловлюватися якнайкраще та практикує мистецтво ораторства, вдало поєднуючи мовні й немовні засоби комунікації.

До ключових навичок, що формують основу мовленнєвої компетенції, згідно з Н. Тоцькою, належать:

- здатність вести діалог із дотриманням мовного етикету в різноманітних життєвих ситуаціях, таких як спілкування у колі друзів, на зборах, виробничих нарадах, ділових зустрічах чи під час телефонної бесіди;

- уміння формулювати монологічні висловлювання в усному форматі: як під час офіційних виступів, доповідей чи повідомлень, так і в приватному спілкуванні – для переказу пережитого, почутого або побаченого, висловлення власної думки щодо обговорюваних питань чи надання пояснень;

- здатність адекватно сприймати інформацію під час діалогу або монологу. Це передбачає фокусування на змісті висловленого (визначення теми, основних і другорядних фактів, логічної структури) та використання технік запису почутого (наприклад, фіксування ключових слів, підготовка плану або запис статистичних даних) залежно від поставлених цілей (участь у дискусії, передача інформації чи її використання у професійній діяльності);

- уміння створювати письмові тексти різних стилів, жанрів і типів;

- розвиток навичок застосування різних технік читання (Тоцька, 2001).

Досліджуючи професійне мовлення педагогів загальноосвітніх закладів, Л. Лучкіна виділяє такі основи розвитку культури мовлення педагога: мовна, мовленнєва та професійна компетенції, а також мовна свідомість і здібності. Науковець визначає культуру професійного мовлення педа-

гога як сукупність характерних особливостей, що відображають рівень майстерності педагога в комунікації з учнями, колегами та батьками.

Для досягнення такого рівня доцільно дотримуватись етапів оволодіння культурою мови:

– перший (елементарний) етап – засвоєння базових теоретичних знань щодо норм мови з орієнтиром на вдосконалення орфоепічних, орфографічних та граматичних навичок;

– другий етап (мовна варіативність) передбачає здатність змінювати мовні конструкції залежно від стилю комунікації та ситуації спілкування. Важливо вміти обирати найдоречніші мовні засоби для точного й адекватного вираження думок із урахуванням стилістичних вимог;

– третій (етап мовно-мовленнєвої майстерності) є найвищим рівнем розвитку. На цьому етапі педагог демонструє впевнене володіння всіма засобами літературної мови, чутливість до її тонкощів і здатність висловлюватися максимально ясно й виразно. Тут також важливо опанувати мистецтво ораторства, майстерно поєднуючи як мовні, так і немовні засоби комунікації (Берегова 2002: 39).

У межах нашого практичного дослідження було проведено опитування серед 50 фахівців: 20 педагогів, 15 викладачів та 15 управлінців освітніх закладів. Анкета складалася з питань про типи усного спілкування, комунікативні навички та труднощі, що виникають під час професійного спілкування.

Для початку було визначено, які типи усного спілкування найчастіше використовують педа-

гоги та управлінці у своїй професійній діяльності. Виявлено, що різні типи спілкування виконують певні функції, починаючи від передачі інформації та закінчуючи координацією роботи команди (див. табл. 1).

Як бачимо, інформаційне спілкування є домінуючим серед усіх груп респондентів. Результати свідчать про те, що інформаційне та консультативне усне спілкування є основними формами комунікації у професійній діяльності. Водночас, переконувальне та координаційне спілкування потребує подальшого розвитку.

Наступним етапом дослідження стало вивчення рівня володіння комунікативними навичками серед респондентів, які визначають ефективність усного спілкування та здатність до конструктивної взаємодії в різних професійних ситуаціях.

Отже, найбільш розвиненими навичками є чіткість мовлення та активне слухання. Вони забезпечують зрозумілу передачу інформації та ефективне сприйняття повідомлень співрозмовника. Навички емпатії, аргументованості та контролю невербальної комунікації проявляються меншою мірою.

Розвиток усіх компонентів комунікативних навичок є необхідним для підвищення ефективності професійного спілкування.

Для визначення проблемних аспектів усного професійного спілкування респондентів було визначено труднощі, з якими вони стикаються у повсякденній діяльності (див. табл. 3).

Найчастіше респонденти стикаються з непорозуміннями під час обміну інформацією та емо-

Таблиця 1

Використання типів усного професійного спілкування серед респондентів

Тип спілкування	Педагоги (n=20)	Викладачі (n=15)	Управлінці (n=15)	Всього (%)
Інформаційне	18	14	15	94
Консультативне	15	12	13	80
Диспутативне	12	10	14	72
Переконувальне	10	9	11	60
Координаційне	8	7	13	56

Таблиця 2

Рівень володіння комунікативними навичками

Навичка	Педагоги	Викладачі	Управлінці	Всього (%)
Чіткість мовлення	16	13	14	86
Активне слухання	12	12	13	74
Емпатія	14	11	10	70
Аргументованість	10	9	12	62
Контроль невербальної комунікації	8	10	11	58

Таблиця 3

Основні труднощі усного професійного спілкування

Труднощі	Педагоги	Викладачі	Управлінці	Всього (%)
Непорозуміння	8	6	5	38
Конфлікти	5	4	7	32
Відсутність уваги	6	5	4	30
Емоційне напруження	4	3	6	26
Невпевненість	7	5	3	30

ційним напруженням у складних або конфліктних ситуаціях. Менш вираженими є проблеми, пов'язані з відсутністю уваги та невпевненістю у власних силах, що свідчить про високий рівень базової комунікативної компетентності.

Висновки. Усне професійне спілкування є невід'ємною частиною діяльності педагогів, викладачів. Воно забезпечує передачу інформації, обговорення проблем, мотивацію учасників процесу та організацію спільної роботи.

Практичне дослідження показало, що усне професійне спілкування є основою комунікативної поведінки педагогів. Найбільш поширеним типом спілкування є інформаційне. Комунікативні навички респондентів здебільшого добре розвинені, але контроль невербальної поведінки та аргументованість залишаються слабкими місцями. Найчастіші труднощі пов'язані з непорозумінням та емоційним напруженням, що підкреслює необхідність системної роботи над підвищенням комунікативної компетентності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко О. Плекаймо мовну особистість. *Дивослово*. 2004. № 4. С. 56–59
2. Берегова Г.Д. Формування культури мовлення студентів-аграрників в умовах нижньонадніпрянських говірок: Дис... канд. пед. наук. Херсон, 2002. 245 с.
3. Габовда А. М. Культура мовлення як складник професійної майстерності педагога. *Збірник наукових праць Херсонського державного університету. Педагогічні науки*. 2016. Вип. 70(1). С. 55-58. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znprrn_2016_70\(1\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znprrn_2016_70(1)_13)
4. Грищенко О. П. Професійне педагогічне мовлення викладачів закладів вищої освіти. *Дидактика*. 2024. Вип. 1. С. 7-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/didac_2024_1_3
5. Гулій І. Р. Культура професійного мовлення педагога: міждисциплінарні аспекти. *Молодий вчений*. 2019. № 5(2). С.417-420. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_5\(2\)_36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_5(2)_36)
6. Караман О. В., Овсієнко Л. М. Українська мова в професійному спілкуванні: культура мовлення: навчальний посібник. Київ: КНУ імені Т. Шевченка, 2019. 302 с. URL: <https://philology.knu.ua/library/zagalna/ukr-mova-prof-spilkuvannya-karaman.pdf>
7. Коваль В. М. Комунікативна компетентність майбутніх спеціалістів: теорія і практика / Коваль В. М., Соцька Г. П., Шуппе Л. Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2024. 248 с.
8. Костриця Н.М. Формування українського професійного мовлення у студентів вищих навчальних закладів економічної освіти України: Дис... канд. пед. наук. К., 2002. 231 с.
9. Кузьменко В. В. Усне мовлення як інструмент професійного спілкування. *Лінгвістичні виміри професійної комунікації*, 2021. С. 45–62.
10. Лучкіна Л.В. Формування мовленнєвої культури майбутніх учителів загальноосвітніх дисциплін: Дис... канд. пед. наук. К., 2000. 232 с.
11. Момот В.М. Формування професійно зорієнтованого мовлення у студентів технікумів і коледжів технічного профілю: Дис... канд. пед. наук. К., 2002. 185 с.
12. Пруняк В. Опанування навичок усного науково-навчального мовлення як передумова становлення професійної і творчої особистості педагога. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2022. Вип. 2. С. 43-50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2022_2_7
13. Тоцька Н.Л. Формування професійно зумовленого мовлення студентів технічного ВНЗ (з технологічних спеціальностей легкої промисловості): Дис... канд. пед. наук. Херсон, 2001. 215 с.
14. Хома Т. В. Забезпечення професійного мовленнєвого середовища як одна з педагогічних умов формування культури усного українського мовлення у майбутніх фахівців спеціальної освіти. *Педагогічна інноватика: сучасність та перспективи*. 2023. № 1. С. 34-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedinnsp_2023_1_9
15. Шарманова Н. М. Мова професійного спілкування: навчальний посібник. Кривий Ріг: КДПУ, 2014. 162 с. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/0564/1119>

REFERENCES

1. Babenko O. (2004) Plekaimo movnu osobystist. [Let's cultivate linguistic personality]. *Dyvoslovo*. 4. 56–59 [in Ukrainian]
2. Berehova H.D. (2002) Formuvannia kultury movlennia studentiv-ahrarynykiv v umovakh nyzhnonaddniprianskykh hovirok. [Formation of the speech culture of agricultural students in the conditions of the Lower Dnieper dialects]. *Dys...* kand. ped. nauk. Kherson, 245. [in Ukrainian]
3. Habovda A. M. (2016) Kultura movlennia yak skladnyk profesiinoini maisternosti pedahoha. [Speech culture as a component of a teacher's professional skills]. *Zbirnyk naukovykh prats Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Pedahohichni nauky*. 70(1). 55-58. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/znprrn_2016_70\(1\)_13](http://nbuv.gov.ua/UJRN/znprrn_2016_70(1)_13) [in Ukrainian]
4. Hryshchenko O. P. (2024) Profesiine pedahohichne movlennia vykladachiv zakladiv vyshchoi osvity. [Professional pedagogical speech of teachers of higher education institutions]. *Dydaktyka*. 1. 7-14. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/didac_2024_1_3 [in Ukrainian]
5. Hulii I. R. (2019) Kultura profesiinoho movlennia pedahoha: mizhdystyplinarni aspekty. [The culture of professional speech of a teacher: interdisciplinary aspects]. *Molodyi vchenyi*. 5(2). 417-420. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_5\(2\)_36](http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2019_5(2)_36) [in Ukrainian]

6. Karaman O. V., Ovsiienko L. M. (2019) Ukrainska mova v profesiinomu spilkuванні: kultura movlennia. [Ukrainian language in professional communication: speech culture]. navchalnyi posibnyk. Kyiv: KNU imeni T. Shevchenka, 302. URL: <https://philology.knu.ua/library/zagalna/ukr-mova-prof-spilkuвання-karaman.pdf> [in Ukrainian]
7. Koval V. M. (2024) Komunikatyvna kompetentnist maibutnikh spetsialistiv: teoriia i praktyka. [Communicative competence of future specialists: theory and practice]. Kh.: KhNU im. V. N. Karazina, 248. [in Ukrainian]
8. Kostrytsia N.M. (2002) Formuvannia ukrainskoho profesiinoho movlennia u studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv ekonomichnoi osvity Ukrainy. [Formation of Ukrainian professional speech among students of higher educational institutions of economic education in Ukraine]. Dys... kand. ped. nauk. K., 2002. 231. [in Ukrainian]
9. Kuzmenko V. V. (2021) Usne movlennia yak instrument profesiinoho spilkuвання. [Oral speech as a tool of professional communication]. Lnhvistychni vymiry profesiinoi komunikatsii, 45–62. [in Ukrainian]
10. Luchkina L.V. (2000) Formuvannia movlennievoi kultury maibutnikh uchyteliv zahalnoosvitnikh dystsyplin. [Formation of speech culture of future teachers of general education subjects]. Dys... kand. ped. nauk. K., 232.
11. Momot V.M. (2002) Formuvannia profesiino zorientovanoho movlennia u studentiv tekhnikumiv i koledzhiv tekhnichnogo profilu. [Formation of professionally oriented speech among students of technical schools and colleges]. Dys... kand. ped. nauk. K., 185. [in Ukrainian]
12. Pruniak V. (2022) Opanuvannia navychok usnoho naukovy-navchalnogo movlennia yak peredumova stanovlennia profesiinoi i tvorchoi osobystosti pedahoha. [Mastering the skills of oral scientific and educational speech as a prerequisite for the formation of a professional and creative personality of a teacher]. Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia. 2. 43-50. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ppsv_2022_2_7 [in Ukrainian]
13. Totska N.L. (2001). Formuvannia profesiino zumovlenoho movlennia studentiv tekhnichnogo VNZ (z tekhnolohichnykh spetsialnostei lehkoï promyslovosti). [Formation of professionally determined speech of students of technical universities (in technological specialties of light industry)]. Dys... kand. ped. nauk. Kherson, 215. [in Ukrainian]
14. Khoma T. V. (2023) Zabezpechennia profesiinoho movlennievoho seredovyshcha yak odna z pedahohichnykh umov formuvannia kultury usnoho ukrainskoho movlennia u maibutnikh fakhivtsiv spetsialnoi osvity. [Providing a professional speech environment as one of the pedagogical conditions for the formation of a culture of oral Ukrainian speech in future special education specialists]. Pedahohichna innovatyka: suchasnist ta perspektyvy. 1. 34-38. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedinns_2023_1_9 [in Ukrainian]
15. Sharmanova N. M. (2014) Mova profesiinoho spilkuвання. [Language of professional communication]. Navchalnyi posibnyk. Kryvyi Rih: KDPU, 162. URL: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/handle/0564/1119> [in Ukrainian]

Дата першого надходження статті до видання: 04.03.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 19.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

